

Список використаних джерел

1. Алексеева Т. Аналіз художнього тексту [Електронний ресурс] / Таміла Алексеева // Волинь - Житомирщина. 2002. – № 9. – С. 273-278. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2002_9_59.
2. Гричаник Н.І. Проблема шкільного аналізу епічного твору в методичній науці [Електронний ресурс] / Н.І. Гричаник. – 2013. – С. 205–206. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14803/Hrychanyk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Лиценко Н. М. Проблеми аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури в школі [Електронний ресурс] / Н. М. Лиценко. – 2018. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/problemi-analizu-hudozhnogo-tvoru-na-urokah-zarubizhno-literaturi-v-shkoli-28037.html>.
4. Методика організації та проведення групової роботи на уроках іноземної мови [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу: https://urok.osvita.ua/materials/in_lit/3415/.
5. Слущка Я. М. Художній текст: сприйняття, аналіз, інтерпретація [Електронний ресурс] / Я. М. Слущка. – Режим доступу: http://slutskanm.blogspot.com/p/blog-page_21.html.

References

1. Aleksyeyeva, T., 2002. Analiz khudozhn'oho tekstu [Analysis of artistic text]. *Volyn - Zhytomyr region*, 9, pp. 273-278. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2002_9_59.
2. Hrychanyk, N. I. 2013. Problema shkil'noho analizu epichnoho tvorv v metodychniy nauksi [The problem of school analysis of an epic work in methodological science]. Available at: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14803/Hrychanyk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Lytsenko, N. M. 2018. Problemy analizu khudozhn'oho tvorv na urokakh zarubizhnoyi literatury v shkoli [Problems of analysis of a work of art in the lessons of foreign literature at school]. Available at: <https://naurok.com.ua/problemi-analizu-hudozhnogo-tvoru-na-urokah-zarubizhno-literaturi-v-shkoli-28037.html>.
4. Metodyka orhanizatsiyi ta provedennya hrupovoyi roboty na urokakh inozemnoyi movy [Methods of organizing and conducting group work in foreign language lessons]. 2009. Available at: https://urok.osvita.ua/materials/in_lit/3415/.
5. Slutsk'a, Ya. M. Khudozhniy tekst: spryynyattya, analiz, interpretatsiya [Artistic text: perception, analysis, interpretation]. Available at: http://slutskanm.blogspot.com/p/blog-page_21.html.

УДК 27-523.4:7.033.2:27-534.5:271.2(045)

ФЕНОМЕН ХРИСТІАНСТВА ТА ВІЗАНТІЙСЬКИХ ДЖЕРЕЛ В БОГОСЛУЖБОВОМУ СПІВІ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Товтин Н. І.

THE PHENOMENON OF CHRISTIANITY AND BYZANTINE SOURCES IN THE WORSHIP SINGING OF THE ORTHODOX CHURCH

Tovtyn Nadiya

Розглядається роль християнства та вплив візантійських джерел на формування богослужбового співу Православної Церкви. Протягом віків в русько-українській сакральній музичній культурі виробився національний фонд, який увібрав в себе найрізноманітніші співочі традиції як греко-візантійської спадщини, елементи дохристиянського слов'яно-руського культового співу, так і народно-пісенних інтонацій Русі-України. Головна увага в статті приділяється запровадженню та прийняттю християнства, яке відіграло

надзвичайно важливу роль у становленні державності країни, активно впливаючи на всі ланки суспільного життя Русі-України, а також на сакральне музичне мистецтво.

Ключові слова: *християнство, сакральне мистецтво, церковна музика, Візантія, Богослужіння, осмогласся, українська гимнографія, церковно-пісенне мистецтво.*

The role of Christianity and the influence of Byzantine sources on the formation of liturgical singing of the Orthodox Church are considered. Over the centuries, the Russian-Ukrainian sacred musical culture has developed a national fund, which has absorbed a variety of singing traditions of Greco-Byzantine heritage, elements of pre-Christian Slavic-Russian cult singing and folk-song intonations of Russia-Ukraine. The main attention in the article is paid to the introduction and adoption of Christianity, which played an extremely important role in the formation of statehood, actively influencing all aspects of public life in Russia-Ukraine, as well as sacred musical art.

Key words: *Christianity, sacred art, church music, Byzantium, Worship, osmoglasia, Ukrainian hymnography, church song art.*

Богослужбовий спів з'явився на Україні-Русі разом з християнством, яке стало домінуючою релігією при князі Володимирі. Дату хрещення Русі – 988 рік – в науковому світі дослідники вважають офіційною датою початку богослужбового співу, хоча окремі храми та співаки існували на Русі ще до цього часу.

На сьогодні є праці численних дослідників, які внесли вагомий вклад в генофонд храмового музичного мистецтва. Так, І. Вознесенський, А. Нікольський, І. Гарднер, В. Мартинов, А. Пенчук, В. Лук'янов, Н. Тальберг, О. Орлова та ін. дотримується теологічно-дослідницької концепції в своїх наукових працях. М. Бердяєв, С. Булгаков, М. Лосський, В. Медушевський, О. Г. Флоровський та ін. приділяють велику увагу богословським та філософським аспектам богослужбового співу.

Прохоров Г., Аверінцев С., Кушнарьов Х., Ганнік К., Ясіновський Ю., Сиротинська Н. та ін. доводять поширення в Україні-Русі богослужбового співу та літератури через посередництво болгар та інших південнослов'янських народів.

Разумовський Д., В. Металов, В. Протопопов, С. Смоленський, І. Вознесенський, А. Преображенський, В. Біляєв, М. Бражніков та ін. представляють джерелознавчо-музикознавчий та текстологічний аналіз давньоруського богослужбового співу.

Відомі українські науковці Б. Кудрик, П. Бажанський, П. Маценко, М. Грінченко, Ф. Стешко досліджують давній український церковний спів Авторами вагомих розробок з розвитку давньоукраїнської монодії є О. Цалай-Якименко, О. Шевчук, Ю. Ясіновський, Л. Корній та ін. Місце і роль «Богогласника» в українській духовно-пісенній традиції XVII-XVIII ст. та гимнографічні джерела української духовної пісні студіював Ю. Медведик. Сучасні дослідників Д. Болгарський, Й. Волинський, О. Козаренко, С. Котенко, Д. Матіяш, Л. Остапенко, І. Сікорська, К. Цепенда, Ю. Чекан, С. Шевчук та ін. аналізують зразки української православної музики в контексті історико-мистецтвознавчого аналізу.

Не секрет, що корені християнської церковної музики закладені на Близькому Сході, сягають культур найдавніших на землі цивілізацій – Шумера, Аккаду, Вавилону, Ассирії, Єгипту та ін., але сприйняті не безпосередньо, а через релігію стародавніх євреїв, у середовищі яких і зародилося первісно християнство.

Загальновідомо, що християнство виникло в I ст. н. е. на сході Римської імперії. Оскільки бути християнином в той період було небезпечно, – можна стверджувати, що членами общин ставали лише люди, щиро віддані християнському вченню. Християни зазнавали гонінь. Їх спалювали живими, а римляни влаштовували банкети при світлі таких живих факелів [14, с. 56].

В «Нарисах з історії Церкви» священник Сергій Мансуров пише: «Наприкінці I-го і поч. II-го ст. були початком перших величезних випробувань для Церкви, залишившись без керівництва Апостолів. Біда загрожувала ззовні і з середини з боку Римської держави:

наприкінці II-го ст. в лиці імператора Траяна визначилося бачення стосовно християнства. Держава визнала, що християнство не має право законного існування (в Римській державі) і що християни, звинувачені перед судом в християнстві, підлягають знищенню, якщо не відрекуться. Якщо хто-небудь з язичників доносив на християнина – решту справи закінчували представники державної влади. Всяке незадоволення язичника могло вартувати християнину життя. Незадоволений раб міг донести на свого господаря, хазяїн на слугу, сусід на сусіда... Християнин завжди повинен був бути готовим на арешт, заслання, страту. Тертуліан. – один із найвидатніших ранньохристиянських письменників та теологів дав визначення, хто такий християнин: «Християнин, – це людина, яка завжди повинна бути готовою до смерті» [19, с. 33-34].

Та все ж таки Рим добровільно прийняв християнство, і це докорінно змінило суспільство. Слід хоча б згадати, що звичай дитиновбивства, прийнятий як у греків, так і в римлян, був заборонений. Християнська релігія з'явилась як можливість виправлення людської моральності [14, с. 56].

«Перші християни, – як зазначає С. Безклубенко, – співали, збираючись разом. Співали те саме, що й ортодоксальні іудеї. Та, на відміну від них, не могли дотримуватися біблійного заповіту грати славу й хвалу Богові трубами, тому що їх зібрання були глибоко таємними. «Братні» обіди і «братні» вечері також були потайними, через це піснеспіви – тихими ... Звідси, – вважає С. Безклубенко, – із катакомб тих часів на століття й тисячоліття лишиться у християн потяг до підземель, до печерних монастирів з улаштуванням там поховань своїх «братів» і з особливим ритуалом на честь їх поминання. Звідси у християн уявлення про храми саме як про місця зібрання общини для братських трапез і поминання покійних. Звідси ж беруть початок і особливості християнського богослужіння [11].

Відлік часу існування Руської Православної Церкви починають з 998 року, тобто року хрещення Київської Русі великим рівноапостольним князем Володимиром. «Прийняття християнства в Україні-Русі, – як пише Л. Корній, – справило великий вплив на свідомість суспільства, змінило його ідеологію, зробило справжній переворот у поглядах на життя, переоцінку цінностей. Варварський світ не дуже шанував досягнення античної цивілізації. Руїни міст і храмів, палаючі бібліотеки, знищені твори мистецтва сприймалися як нормальне явище» [8, с. 43].

Християнська ж етика була зовсім іншою. Вона стверджувала нове розуміння суті людського буття, показувала внутрішні суперечності людської природи і проголошувала торжество духу над тілом. Це стало запорукою швидкого прогресу в Україні-Русі в галузі духовної творчості, сприяло розвитку давньоукраїнської культури [3, с. 222-223].

Після прийняття християнства київська князівська влада та київська Митрополія почала надавати особливого значення освіті, «книжній» вченості, що було зумовлено не тільки особистими нахилами окремих князів, але й потребами київського суспільства в знаннях. Освіта в Київській Русі через деякий час досягла високого рівня.

Про те, що в IX ст. на Русі існувало досить досконале письмо, підтверджують повідомлення Чорноризця Хвабра про віднайдення Кирилом-творцем слов'янської азбуки – під час відвідування ним у 60-х рр. IX ст. Корсуня писаних руськими буквами Євангелія і Псалтиря. Цей факт говорить і про те, що вже тоді (за 100 р. до впровадження християнства), існували руські тексти (псалми), які використовувалися при Богослужінні для проголошення і співу. Музика православної Церкви упродовж багатьох століть була головною сферою прояву творчих сил давньоруських музикантів.

Богослужбовий спів, мабуть, існував ще до офіційного прийняття християнства. Відомо, що в 945 р. в Києві діяла церква святого Іллі, в якій присягали на вірність укладеним з Візантією домовленості християни, тоді як інші (язичники) робили це на пагорбі, де стояла статуя Перуна. Церква, очевидно, мала свій клір, у тому числі й співаків.

«Введення християнства в Україні-Русі, – пише Л. Корній, – вимагало запровадження церковного співу, який був невід'ємною частиною Богослужіння» [8, с. 62].

Відомо, що прийняття християнства на Русі було обумовлено силою духовного впливу і захопленням від величі Богослужіння в Візантії: «Мы не веемы на небесах ли есмя были или на земле, и не есть на земле такового виду ни такового красоты... и мы не можем красоты тоя забыть». Аналогічні висказування можна простежити і в інших, більш пізніших спогадах: «И прииде с владыкою в Ростов, виде церковь украшену златом и жемчугом и драгым каменiem, аки невесту украшену. В ней пения доброгласная, яко же ангельска» [7, с. 72].

Багатьма історичними фактами підтверджується вплив візантійських джерел на формування музики періоду Київської Русі. Так Густинський літопис повідомляє, що Володимир привіз із собою з Корсуня (Херсонеса) першого митрополита, єпископа і священника, а також співаків болгарського походження. Цей же літопис зазначає, що з грецькою принцесою Анною у 988 р. прибув з Візантії клір грецький, який потім називався царициним. Після завершення будівництва Софійського собору (1051 р.) на запрошення Ярослава Мудрого у 1053 р. з Греції до Києва приїхали три знавці церковного співу зі своїми родинами і вчили русичів цього співу на вісім гласів. Ігумен Києво-Печерської лаври Феодосій (Печерський) у 1051 р. «встановив у монастирі своєму: як співати співи монастирські» згідно з уставом IX ст. грецького Студійного монастиря в Константинополі. Київський літопис від 1137 року повідомляє про приїзд до київського князя Мстислава Володимировича Мануїла (Мануїла) – «гарного співака з Грек», який став єпископом у Смоленську [8, с. 62-63].

Як уже зазначалося, – Київ був центром християнства в Україні-Русі. Саме тут відбувалося засвоєння багатих традицій візантійського церковного співу. Найдавніші нотографічні пам'ятки візантійської музики, які дійшли до нашого часу, датуються лише X століттям. Для виявлення ж особливостей візантійської музики більш раннього періоду (IV – V ст.) дослідники використовують непрямі матеріали або ж реставрують ці особливості на основі пізніших джерел. Протягом V – XII ст. у Візантії сформувався основний фонд текстів церковної гимнографії, на які виконувалися церковні співи та різні жанри богослужбових співів, що увійшли у відповідні рукописні книги. Усе це Київська митрополія запозичила у Візантії через болгарські переклади з грецької [8, с. 65].

Музичною основою візантійського Богослужіння була псалмодія – монодичний (одноголосий) спів псалмів (грецькою – пісня, спів) тобто – релігійних пісень і молитов у вигляді мелодичної декламації. Завдяки діяльності св. Іоана Дамаскіна у VIII ст. відбулося впровадження і закріплення осмогласної системи і згодом цей метод поширився по всьому християнському ареалу. Особливість осмогласся полягала у взаємозв'язках чотирьох автентичних і чотирьох плагальних гласів, що поєднувалися між собою мелодико-інтонаційними та звуковисотними факторами. Також установились три основні види щоденного богослужіння – Утреня, Обідня, Вечірня і кожному з них, згідно з днем місяця і тижня відповідав певний глас. Східні слов'яни найбільш органічно сприйняли діатонічний ладо-інтонаційний пласт і саме він став першоосновою церковного співу в Київській Русі.

Система осмогласся сакральної монодії як метод організації літургійних текстів стала феноменом ще у Візантії (VIII ст.), і відтоді поширилась у Західній Європі, а згодом і в слов'яно-руських землях. Водночас із узаконенням осмогласної системи, створюється новий богослужбовий збірник – Октоїх, структура якого базується на синтезі осмогласся та седмичного літургійного кола. Це свідчить про пов'язаність музичної організації осмогласних жанрів та літургійно-богословської структури Богослужіння [10, с. 20].

Отже, церковний спів прийшов на наші землі разом з поширенням християнства одночасно з двох осередків східного обряду – греко-візантійського та балкано-слов'янського.

Феномен культурного вибуху в період великокняжої Київської Русі – яскрава ілюстрація явища синергетики... Започаткований ще в Київській Русі, християнський храмовий спів пройшов до кінця XVII ст. повний цикл свого становлення, розвитку й завершення і зматеріалізувався у класичному для нашої культури самобутньому й оригінальному фонді гимнографічних напівів – уречевлевих, зматеріалізованих явищ-артефактів; це свідчить, що молода християнська культура зростала на потенційно багатому

грунті. До нашого часу дійшов повний курс класичного фонду церковних піснеспівів Русі-України, при тому в прочитуваних (до тонкощів) нотолінійних записах. Це й дало змогу розробити спеціалізований інструментарій аналізу структурних параметрів цього мистецтва, зокрема на матеріалі взаємодіючих пластів грецько-української та болгарсько-української культурних традицій [13, с. 47].

Візантійський спів впливав на розвиток музичної культури Київської Русі. Ступінь впливу пізньовізантійської церковної музики в Україні та в південно-руських областях дотепер важко оцінювати через відсутність комплексних попередніх досліджень. Таким чином, визначення візантійських і поствізантійських джерел слов'яно-руського церковного співу на українських землях допоможе глибше й ґрунтовніше оцінити важливу роль України як середовища культури та посередника між Південно-Східною та Східною Європою [5, с. 43].

Як зазначає Ю. Ясіновський «Українська гимнографія (церковний спів в одноголосному записі) була перенесена з Візантії в усіх її формах і способах співу і в процесі подальшого свого розвитку тісно з нею взаємодіяла. Цей глибокий і, по суті, безперервний зв'язок спостерігається у різних площинах: в церковно-музичних жанрах і формах, нотописі (особливо на початковому етапі), композиційних побудовах (системи 8 гласів, подобних), ладових і метроритмічних структурах. Візантійська естетика значною мірою сформувала погляди українських авторів на природу *мусикиї* взагалі, церковно-пісенного мистецтва, теоретичні основи української церковної музики та її термінологію» [15, с. 715].

Особливо була значущою роль нової релігії й Церкви у створенні нових естетичних ідеалів – людяності, добра, жертвовності. Християнство принесло на наші землі Мудрість, Віру, Надію, Любов – християнські цінності, які знайшли відгук у серці народу. Завдяки християнству серед людей укорінилося почуття родини, роду, родинності, що вилилися згодом в українську філософію серця, яка є визначальною рисою українського менталітету, а також ідею моральної відповідальності людини перед Богом та всіма людьми [6, с. 150].

Бесперечно, заслуговують на увагу слова Митрополита Київського і всієї України Володимира: «Парадокс християнської віри полягає у тому, що вона спонукає до перетворень у всьому світі, більше того, у завершальній стадії справжня християнська культура, у своєму есхатологічному вимірі є вибухом, потрясінням для світу, вона примушує історію виходити за власні межі, іншими словами, православна віра перетворює світ, розуміння ставлення до життя і в кінцевій меті – саме життя... Християнство до кінця віків пов'язане з проблемами усього людства, особливо з питаннями збереження віри й моралі. Церква у своїй природі – місіонерське суспільство, яке покликане преобразити увесь світ не лише словами проповіді, а й діями справжньої любові. У цьому напрямку усякий християнин, який займається наукою, журналістикою, мистецтвом або суспільною діяльністю у світлі Євангельського Одкровення, робить спільну з Церквою справу» [4, с. 14].

Отже, – на сьогоднішній день є актуальною потреба подальшого вивчення церковної музики. Музична культура вважатиметься повноцінною в тому випадку, якщо буде базуватися на вивченні та виконанні творів богослужбової музики. Протягом віків в українській музичній культурі виробився національний співочий фонд, який увібрав в себе найрізноманітніші елементи дохристиянського слов'яно-руського культового співу та співочої традиції візантійської спадщини. Жанрове, образно-поетичне та музично-стильове розмаїття богослужбового співу Православної Церкви розкривають головну сутність Християнства.

Список використаних джерел

1. Безклубенко С. Д. Музы на ложе Прокруста / С. Д. Безклубенко. – К., 1988.
2. Бойко В. Г. Богослужбово-співоча культура Православної церкви (традиції та сучасність) / В. Г. Бойко // Теоретичні питання культури, освіти та виховання. Педагогіка, психологія. Мистецтвознавство. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2006. – Вип. 30.

3. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі / М. Ю. Брайчевський. – К.: Наук. думка, 1998.
4. Володимир (Сабодан), митр. Місія Православної Церкви на межі тисячоліть // Труды Київської Духовної Академії. – Видавництво «Пролог», 2008. – № 8.
5. Ганік К. Слов'яно-руський церковний спів і його візантійські джерела / Крістіан Ганік // KALOPHONIA: науковий збірник статей і матеріалів з історії церковної монодії та гимнографії. Львів: Видавництво ЛБА, 2002, ХХІХ. – Число 1.
6. Горбенко С.С. Історія гуманізації музичної освіти: навчальний посібник за модульно-рецидивною системою навчання / С.С. Горбенко. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2007.
7. Ковалів В. Методика музичного виховання на релятивній основі / В. Ковалів. – Київ, 1973.
8. Корній Л. Історія української музики. Частина перша (Від найдавніших часів до ХVІІІ ст.) / Л. Корній. – Київ-Харків-Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць, 1996.
9. Мансуров С. Очерки из истории Церкви (окончание) / С. Мансуров // Богословские труды. – М., 1971. – Т. 7.
10. Сиротинська Н.І. Вибрані осмогласні жанри української монодії: автореф. дис...канд. мистецтвознавства / Н.І. Сиротинська. – Львів, 2004.
11. Харитон І. М. Соціально-історичні детермінанти українського православного співу / І. М. Харитон // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, 2004. – №41.
12. Харитон І. М. Феномен духовної музики в українській православній традиції: автореф. дис...канд. філософ. наук / І. М. Харитон. – Київ, 2006.
13. Цалай-Якименко О. Стилістичні наверствування в українському Ірмолої / О. Цалай-Якименко // KALOPHONIA: науковий збірник статей і матеріалів з історії церковної монодії та гимнографії. – Львів: Видавництво ЛБА, 2002, ХХІХ. – Число 1.
14. Євтух М.Б. Проблеми виховання молоді в світлі християнського вчення / М.Б. Євтух, Т.Д. Тхоржевська // Християнські цінності в освіті і вихованні: матеріали церковно-світської конференції. – Київ: Свято-Успенська Київсько-Печерська Лавра, 1999.
15. Ясіновський Ю. Грецькі тексти в українській сакральній монодії / Юрій Ясіновський // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: історичні та філологічні розвідки, присвячені 60-річчю Академіка Ярослава Ісаєвича. LEONOLI A. D. MCMXCVIII. – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998. – Вип. 5. С. 715.
16. Ясіновський Ю. Візантійська гимнографія і церковна монодія в українській рецепції ранньомодерного часу / Ю. Ясіновський // Історія української музики: Дослідження / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2011. – Вип. 18. – 468 с.

References

1. Bezklubenko, S. D. 1988. *Muzy na lozhe Prokrusta [Muses on the bed of Procrustes]*. Kyiv.
2. Boyko, V. H., 2006. Bohosluzhbovo-spivocha kul'tura Pravoslavnoyi tserkvy (tradytseyi ta suchasnist') [Liturgical and singing culture of the Orthodox Church (traditions and modernity)]. *Theoretical issues of culture, education and upbringing. Pedagogy, psychology. Art history*, 30.
3. Braychevs'kyu, M. Yu. 1998. *Utverdzhennya khrystyianstva na Rusi [The establishment of Christianity in Russia]*. Kyiv: Naukova dumka.
4. Volodymyr, (Sabodan), mytr. 2008. Misiya Pravoslavnoyi Tserkvy na mezhi tysyacholit' [The mission of the Orthodox Church at the turn of the millennium]. *Proceedings of the Kyiv Theological Academy*, 8.
5. Hanik, K., 2002. Slov'yano-rus'kyu tserkovnyy spiv i yoho vizantiys'ki dzherela [Slavic-Russian church singing and its Byzantine sources]. *KALOPHONIA*, ХХІХ, 1.
6. Horbenko, C.S. 2007. *Istoriya humanizatsiyi muzychnoyi osvity [History of humanization of music education]*. Kamyanets-Podilsky: Vydavnytstvo Zvoleyko D.G.

7. Kovaliv, V. 1973. *Metodyka muzychnoho vykhovannya na relyatyvnyi osnovi [Methods of music education on a relative basis]*. Kyiv.
8. Korniy, L. 1996. *Istoriya ukrayins'koyi muzyky. Chastyna persha (Vid naydavnishykh chasiv do XVIII st.) [History of Ukrainian music. Part one (From ancient times to the XVIII century.)]*. Kyiv-Kharkiv-N'yu-York: Vydavnytstvo M. P. Kots'.
9. Mansurov, S. 1971. *Ocherky yz ystoriyy Tserkvy (okonchanye) [Essays on the history of the Church (end)]*. *Theological works*, 7.
10. Syrotyn'ska, N.I. 2004. *Vybrani osmohlasni zhanry ukrayins'koyi monodiyi [Selected octave genres of Ukrainian monody]*. Abstract of the dissertation Candidate of Art History. Lviv.
11. Kharyton, I. M. 2004. *Sotsial'no-istorychni determinanty ukrayins'koho pravoslavnoho spivu [Socio-historical determinants of Ukrainian Orthodox singing]*. *Multiverse. Philosophical Almanac*, 41.
12. Kharyton, I. M. 2006. *Fenomen dukhovnoyi muzyky v ukrayins'kiy pravoslavniy tradytsiyi [The phenomenon of sacred music in the Ukrainian Orthodox tradition]*. Abstract of the dissertation Candidate of Philosophical Sciences. Kyiv.
13. Tsalay-Yakymenko, O. 2002. *Stylistychni naverstvuvannya v ukrayins'komu Irmoloyi [Stylistic beliefs in Ukrainian Irmola]*. *KALOPHONIA*, XXIX, 1.
14. Yevtukh, M.B. and Tkhorzhevs'ka, T.D. 1999. *Problemy vykhovannya molodi v svitli khrystyans'koho vchennya [Problems of educating young people in the light of Christian teaching]*. *Christian values in education and upbringing: church-secular conference*. Kyiv: Holy Dormition Kyiv-Pechersk Lavra.
15. Yasinovs'kyy, Yu. 1998. *Hrets'ki teksty v ukrayins'kiy sakral'niy monodiyi [Greek texts in the Ukrainian sacred monody]*. *Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood: historical and philological explorations dedicated to the 60th anniversary of Academician Yaroslav Isayevich*. LEOHOLI A. D. MCMXCVIII. Institute of Ukrainian Studies I. Krypyakevych of the National Academy of Sciences of Ukraine, 5.
16. Yasinovs'kyy, Yu. 2011. *Vizantiys'ka hymnografiya i tserkovna monodiya v ukrayins'kiy retseptsiyi rann'omodernoho chasu [Byzantine hymnography and church monody in the Ukrainian reception of early modern times]*. *History of Ukrainian music: Research*, 18.

УДК [37.048/.06-055.52]:364-787.522-053.4:373.22/.24(045)

ФОРМИ РОБОТИ З РОДИНОЮ В ПЕРІОД АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Черепаня Н. І., Русин Н. М.

FORMS OF WORK WITH THE FAMILY DURING THE ADAPTATION OF EARLY CHILDREN TO THE CONDITIONS OF THE PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION

Cherepania Natalia, Rusyn Nadiya

У статті розглянуто проблему адаптації дітей раннього віку до умов ЗДО, проаналізовано форми роботи з батьками в період адаптації дітей. Роль сім'ї в суспільстві є головною в сучасній освіті, оскільки саме в сім'ї формується і розвивається особистість малюка. Головне завдання сучасного закладу дошкільної освіти забезпечити сімейний інститут необхідною підтримкою та професійним супроводом.

Ключові слова: адаптація, традиційні і нетрадиційні (інформаційно-аналітичні, пізнавальні, візуально-інформаційні) форми роботи.

The article considers the problem of adaptation of young children to the conditions of ZDO, analyzes the forms of work with parents during the period of adaptation of children. One of

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>